

Joxemiel Bidador poesia taldea: hobe kandela bat piztea iluntasuna madarikatzea baino

Josu JIMENEZ MAIA

Garai txarrak lirikarako

Ez omen dira garai onak lirikarako; nik neure buruari egiten diot galde: inoiz izan al dira garai onak lirikarako? Batzuk bederen sinetsita gaude hobe dela, iluntasuna urratzeko, poesiaren aldeko kandela bat piztea iluntasuna madarikatzea baino, eta horregatik sortu genuen poesia talde bat Iruñean.

Irakurle taldeetan urrats bat aitzina

Zeren eta narratiba irakurle taldeak baziren eta badira Iruñean, eta Iruñerrian, baita Leitzan, eta Tuteran, eta Agoitzen, eta Aurizberrin, eta Zaraitzun eta Erronkarin ere... Ia-ia berrogei talde Nafarroa Garaian; baina polita litzateke irakurle talde espezifikoak antolatzea, adibidez, Nobela Beltza irakurle talde bat, talde beltza dei genezakeena, non Nobela beltza baino ez litzatekeen irakurriko, hilabeteen behin edo bi hilabeteen behin; lekua eta bestelako zehaztapenak ez dagozkit niri, baina proposamena hor dago. Jakina, talde espezifikoak sortzeak ez luke ekarri beharko martxan daudenak kaltetzea eta hondoratzea: oreka bilatu behar da.

Poesia talde aitzindaria

Poesia talderik ez zegoen, ez hemen —Nafarroa Garaian— ezta EAEn edo Iparraldean, euskaraz bederen. Nafar Ateneoan bazen eta bada poesia talde bat erdaraz. Bada euskarazko poesia jorratzeko asmoz, euskaraz-

ko poesia talde bat sortu genuen Nafar Ateneoaren alartzean. Hilero egun batez biltzeko konpromisoa hartuta, 2019ko apirilaren 2an bildu ginen estreinakoz.

Nafar Ateneoaren babespean jarri genuen ekimen hau abian, eta lehen bileran, Barañain etorbideko Nafar Ateneoaren egoitzan, dozena erdi bat lagun bildu ginen; urte hauetan aldaketak egon diren arren, kopuruari eustea lortu dugu; taldea anitza eta askotarikoa, poesia bera bezain anitza. Pandemiaren ondorioz online hasi ginen eskaintzen lotura poetikoa; harrezkero, Nafar Ateneoaren egoitzara bertaratzetik ez duenak badu aukera online konektatzeko eta saioari jarraipena emateko. <https://meet.jit.si/JoxeMielBidadorPoesiaTaldea>

Irizpide zenbait

Hasieratik beretik asmoa izan zen hilabete batean hemengo poeta bat aukeratzea, eta beste hilabete batean euskarara itzulitako poeta baten lana, lagin bat bederen. Izan ere, hemen sortutako poesiaz landa, azken urte hauetan euskarari ekarritako poetak asko eta askotarikoak izan dira, batez ere, Munduko Poesia Kaiarak bildumaren bitartez.

Olerkari anitz eta anitzak

Joxemiel Bidador zenaren omenez poesia taldeak haren izena hartu, eta aztertu genuen lehen poeta, ezin bestelakorik izan, Joxemiel Bidador bera eta bere liburua *Hutseaniko hazkurria* izan zen, Pamiela etxeak argitaratua. Joxemiel zenaren poesia-liburuan bereizi genuen bi zati, lehen zati existentziala, nolabait esatearren, eta beste parte bat, jostalari xamarra, Joxemiel bera bezainbeste eta, bietan, hizkuntzaren aldetik, bihurri eta trinkoa, haren izaeraren adierazgarri.

Arestian erran bezala, euskaraz sortutako poesia lantzeaz landa, euskarari ekarritako egile bat tartekatu ohi dugu eta, hori horrela, **Idea Vilariño** izan genuen protagonista gero, zeren eta beste irizpide bat izan da emakumezko poetak ez ahaztea eta beti izatea emakumezko olerkariak, gizonetzkoak bezainbeste. Idea Vilariñoaren dozena bat poema euskaratu nituen eta *Maiatz* aldizkariaren 67. zenbakian argitaratu zirenez gero urte pare bat lehenago, horiek izan genituen oinarri eta, baita garai horretan Garazi Arrula tafallarrak egindako itzulpena ere Munduko Poesia Kaiara bildumarako, aukera eman ziguna alderatzeko poema zenbaiten itzulpena.

Orobat, Nafar Ateneoaren programazioan profiritatu ditugu ekitaldi zenbait Iruñera etortzen zen poetaren lana ezagutzeko. Horixe egin genuen **Jose Luis Otamendiren** poesiarekin bera Iruñeko Kondestablearen Jauregian egon zelarik.

William Blake izan genuen protagonista beste saio batean. Blake artista totala zen: olerkaria, ilustratzailea, grabatzailea... eta oroz gain, askatasunaren maitalea izanik, Elizaren, Inperioaren, estatu oligarkikoaren kontrakoa; espetxea ere ezagutu zuen, Erregeri traizioa egiteagatik kondenatuta izan eta gero: “Espetxeak legearen adreiluz eginak dira; pute-txeak, erlijioaren adreiluz.” Utzi zuen idatzia, baita hau ere: “Zatoz hona, seme; esadazu zer ikusten duzun hor. Badakusat ergel bat, erlijio-tranpa batean gatibu.”; eta “Emakumearen biluztasuna Jainkoak egina da”.

Castillo Suarez, Georke Trakl, Hasier Larretxea, Emily Dickinson... **Beñat Sarasola** izan genuen gonbidatu berezia Karrikiran egindako aurkezpenean Munduko Poesia Kaierak bildumaren kontura, horren aurkezpen orokorra egin genuelarik. Era beran, *Menades* Iruñeko liburu-dendan ere egin zen beste saio bat, Mari Luz Estebanekin. Halaber, izan dugu mintzagai Joan Margarit, Amaia Lasa, Pako Urondo eta Nezahualcōyotl.

Nezahualcōyotl poeta eta Nahuatl hizkuntza bide batez. Huichol hizkuntzaz gure taldeko Anttonek kontatu zigunez, Huichol hizkuntza Nayarit eta Jaliscoaren inguruan mintzo den hizkuntza gutxiagotu bat dela, eta berak han ezagutu zuela bera bezalako ingeniari bat, eta ingeniari horrek bazuela amona bat huichol hizkuntzaz mintzo zena, eta Anttonek galdetu egin zion “Eta ez duzu ikasi zuk huicholeraz?” eta hango ingeniariak esan zion: Zertarako, hizkuntza horrek ez du ezertarako balio eta”. Eta Nahuatl-en poesia puska bat gorde denez, ikasi genuen “Soilik zorretan hartzen genion guk lorea munduari”, eta Nahuatl-en eta euskararen historiaren arteko paralelismoak ikusi genituen, zeren eta Nahuatl-en egoera ez da xamurra: ez du inolako laguntzarik Gobernutik, Ikastola modukoak, ttiki-ttikiak dira, analfabetismoa, txirotasuna, hiztun gutxi-koak eta beste hizkuntza batean itoak, arrazakeria oldarkorra pairatzen dute eta ez dago arnasgunerik...

Auxtin Zamoraren Su hatsa erakusketa Nafarroako Liburutegian egin zen eta Joxemiel Bidador taldekideok ezin genuen horrelakorik galdu; horren alartzean antolatu zen Nafar Ateneotik ekimen bat non Miren Agur Meabe, Amaia Lasa, Itxaro Borda eta Juan Luis Zabala bertan egon ziren. **Miren Agur Meabe** lekeitiarra *Nola gorde errautsa golkoan liburu* berriaren haritik mintzo zen, eta idazkuntza baratzearekin alderatu

zuen: “literatura ortuko lanarekin erkatu daiteke” haren hitzetan adierazita. **Itxaro Borda** lapurtarrarengandik ikasi genuen poesia eskuzabaltasuna dela, jendearekin partekatuta nahi dugun zerbait, eta **Juan Luis Zabalen** txandan *Mina hartzeko ere* liburu atera berria izan genuen entzun-gai. Nafarroako Liburutegi Nagusiaren erakusleihoan, Auxtin Zamora senperrak dohaintzan emandako aluminio urtuzko eskultura, oroigarri, ikusgai dago oraino.

Era berean, Nafar Ateneoaren abaroan badago erdarazko poesia talde bat, **Angel Urrutia** izenekoa, eta haiekin batera saio bat egin genuen Iruñean, emakume-poetak ardatz hartuta, “Emakumezko poesia, gatazka egoerako poesia” lelopean eta parte hartzeko baldintza bakarra izan zen emakumezko poeta baten olerkia izatea errezitatu beharrekoa. Besteak beste, **Wisława Szymborska**-ren poema zenbait errezitatu genituen, *Maiatz* aldizkariaren 67. zenbakian argitaratu eta batzuk, non osotara olerkari poloniarren berrogei olerki jarri ziren lagun poesia-zalearen eskura, irakurgai.

Berebat, bi erraldoi izan genituen bisitari Liburutegi Nagusian, **Txomin Peillen** eta **Joseba Sarrionandia**, bien arteko elkarriketa aberatsa sortu zelarik. Iurretakoa miresmenez mintzo zen Txomin Peillenek egindako lan bakartiarengatik eta, zuberotarrak ez zuen aukera galdu aldarrikatzeko literatura bizia eta heterodoxia zeren eta, haren hitzetan, “eus-kaldunok puritanismo ideologiko batean idazten omen dugu, eta heterodoxiak umorea ematen dio literaturari”. Ordurako zuberotarra osasunez makal zebilen, eta handik gutxira zendu zen; zorionez, jendaurreko azken emanaldi hori jasota gelditu da.

Saio berezietan landa, Nafar Ateneoko bileretan hemengo eta hango poetak ezagutu ditugu: Ione Gorostarzu, Yannis Ritsos, Marina Tsvetaeva, Peter Handke, Fito Rodriguez, Alda Merini, Mandelstam, Lizar Begoña eta bere *Gepardo japoniarrak*, Alejandra Pizarnik argentinarra, duela gutxi hil den Louise Glück amerikarra... Banaka-banaka aipatzeak luze joko lukeenez, egile bati baino ez natzaio lotuko.

Aitor dezadan **Alda Merini** italiarra guttiz ezezaguna zela niretzat bederen. Milango emakume hau XX. mendearen bigarren erdiko poeta italiar laudatuenetakoa da. Bere poesia lirikoa da funtsean, nahiz sinbolismorako eta are mistizismorako joera nabaria duen. Poesiaren tradizioan jorratutako funtsezko gai gehienak landu zituen eta maitasunezko poema bikainak ditu, *Ez, ez itzuli*, horren adibide eder bat delarik.

Eta poeta garaikideak ez ezik, klasikoak ere izan ditugu: **Lizardi**, Zaurutzekoa baina 10 urterekin Tolosara joan zena, jelkidea, gazterik hil zena... Irati Jimenezek 2021eko bere saiakeran “poeta totala” deitzen zion. Lizardiren poesia *Bihotz begietan*, berrargitalpenaren kari aukeratu genuen. Bere poema klasikoak kantuen bidez heldu zaizkigu *Ondar gorri*, *Bizia lo*, *Otartxo utsa*, *Bultzi-leiotik*, *Asaba zaarren baratza*, *Euskal Pizkundera*...

Azken aleak

Hasieran nioen gisara, ez omen dira garai onak lirikarako, baina guk argi poetiko bat piztu egin dugu iluntasunean; eta gure asmoa da iluntasuna urratzen jarraitzea. Hori horrela, ikasturte honetarako plana zehaztu dugu irailan egin ohi dugun gisan, ikasturte honen lehen bileran; bertan atera ziren izenak, honako hauek izan ziren: Bertold Brecht, Harkaitz Cano, Itziar Uharte, Maite Lopez Las Heras, Ernest Hemingway.

Bertold Brecht-en gaineko saioa egin berri dugu eta sekulako pagotxa izan dugu Munduko Poesia Kaierak bilduman ateratako Bertold Brechten poemak euskaratu dituen itzultzailea bera, Irati Majuelo, gurekin egon zelako Nafar Ateneoan... Hori benetan, sekulako zortea da gure txikian, horrelako itzultzaile gazte bat izatea, alemanieratik euskarara egindako itzulpenaz mintzatzeko eta, bidenabar, poesiaren itzulpenaz ere mintzatzeko parada izatea saio gogoangarri batean.

Bestalde, **Ernest Hemingway** Nobel saridunaren poesia jorratu egin dugu. Izan ere, aurten bete dira ehun urte Iruñera estreinako z etorri zela eta narratzaile ona ez ezik poeta ere bazen, bere poesia ezezaguna izanagatik. Duela ehun urte etorri zenean Hemingway kazetari gazte bat zen, 24 urtekoa, artean ezezaguna, baina ordurako ibilia zen Lehen Mundu Gerran Italiaren eta Austriaren arteko frontean, anbulantzia gidari, eta bere poemek adierazten dute ez zela burugabeko mozkor ergel bat, erakusten diguten irudi interesatua eta manipulatuaren kontrara, berak idatzi zituen poemek bestelako **Hemingway** bat erakusten digute:

Armada guztiak berdinarak dira
 Publizitatea ospea da
 Artilleriak betiko zarata zaharra du sortzen
 Adorea, mutilei egozten zaien ezaugarria
 Soldadu zahar guztiak begi abailduak dituzte
 Borrokalari zahar guztiak
 betiko gezur zaharrak dituzte entzuten
 Gorpuak euliz estaliak beti

Parisen idatzi zuen poema hori, 1922an, Euskal Herrira etorri aitzin, gaur egun esango genuke poema antimilitarista zela... Iruñean eta Iratin ibili zen Ernest gazteak ez du zerikusirik erakutsi ohi diguten Hemingway estereotipatuarekin. Ernest Hemingwayren dozena bat poema argitaratu dira estreinakoz euskaraz *Maiatz* aldizkarien 2023ko azaroko zenbakian, 77an. Poema horiekin errezitaldia egin genuen iragan den uztailan Irati ibaiaren inguruan, Hemingwayk berak arrantza egiten zuen tokian bertan.

Laster *Pantouma* lantzeko saio bat eskainiko dugu; *pantouma* errepikapena oinarri duen forma poetiko bat da, Victor Hugok Europara ekarritakoa eta euskaraz ere egin nahi duguna. Beste izen batzuk baditugu etorkizun hurbilean jorratzeko asmoz: Txomin Peillen, Anjel Erro, Bernard Manciet, Castillo Suarez, Beatriz Chivite, Hedoi Etxarte, Angulemako Margarita, Liman Boisha poeta sahararra, eta, Gazako egoerak akuilaturik, Palestinako poesia ere jorratu nahi izan dugu.

“Hitza da ekintza” (Piarres Aintziart)

Nafarroako Euskal Irakurle Taldeen Biltzarrean, eta Gazako hilkin-tzak hartaratuta, tarte berezi bat nuen poeta palestinar batzuk aipatzeko, zeren eta Piarres Aintziart heletarrak dioenez, “Hitza da ekintza”. Hasteko, **Hiba Abu Nada** olerkaria.

Hiltzen bagara,
jakizue harro eta irmo hil garela,
eta Munduari jakinarazi,
gure izenean,
pertsonea zintzoak garela,
zuzenak.
Oi, Jainkoa.

Hiba Abu Nada emakume olerkariak, eraila izan zen egunaren bezperan idatzia zuen beste poema bat: Israelgo Indar Armatuaren bonbardaketen ondorioz hil zen, urriaren 20an. Hau izan ziren bere azken hitzak, Gazako Zerrendan idatzia:

Gaua iluna da, ezpada misilen distiragatik;
isila, ezpada bonbardaketen zaratarengatik;
beldurgarria, ezpada otoitzaren promes lasaigarriagatik;
beltza, ezpada martiren argiarengatik.
Gabon.

Era berean, **Marwan Makhoul** poeta palestinarra idatzitakoa irakurri genuen, geure hizkuntzaz ere jasota gera dadin:

Idazterakoan poesia politikoa izan ez dadin
Txoriak txioka entzun behar ditut
Baina txoriak txioka entzun ahal izateko
Bonbardaketa bertan behera gelditzea beharrezkoa dut.

Azken eleak

Duela sei urte, 2018ko azaroan Nafarroko Euskarazko Irakurle taldeen lehen biltzarra ospatu zen Nafarroako Liburutegian; irakurle, liburuzain, dinamizatzaile eta idazleak izan ginen bertan, hirurogei lagun osotara, *ahobizi* eta *belarriprest*.

Mahai-inguruan Jose Angel Irigarayk liburuaren eta irakurlearen arteko zubigintza, bitartekarien garrantzia azpimarratu zuen, alegia irakurle taldeen dinamizatzaile, edo koordinatzaile edo arduradun, nahi duzun bezala deituta. “Ausartu, sartu eta sortu” egin zuen aldarri auriztarrak.

Jon Atxega irakasle eta dinamizatzailek eskatu zien bertan zeuden arduradun politikoei liburu sareko liburu-sortak berritzeko, handitzeko eta liburu atera-berriak erosteko.

Fertxu Izquierdok kontatu zigun, Atxagaren eta Sarriren poemak irakurtzen hasi zenean, “mundu oso bat zabaldu zitzaioa”. Artean ez zegoen poesia-irakurle talderik. Gaur egun badago poesia talde egonkor bat, Joxemiel Bidador zenaren izena daramana. Taldea izanik ere, taldea irekia da, eta Nafar Ateneoan biltzen garen arren (Barañain etorbidea, 10. 1.) Nafar Ateneoko kide ez denak ere atek zabalik ditu. Beti ikasten da saio hauetan... Zer irakurri dugun, liburuak elkarri gomendatu, elkarri utzi, zer idatzi dugun, elkarri pasatu, Beti esaten da norbait zuk idatzitakoa irakurri duena izatea oso garrantzitsua dela hasiberrientzat... Bada, ez bakarrik hasiberrientzat.

Jose Angel Irigarayren eta Fertxu Izquierdoren hitzak nire eginda: “Ausartu, sartu eta sortu; mundu oso bat duzu zain”.

Amaitzeko, poesia taldean gonbidatu izan genuen **Txomin Heguy** nahi dut ekarri lerrootara. Izan ere, mugaren gaindi behar ditugu eleak eta olerkiak gurutzatu eta horregatik Txomin Heguy hazpandarraren *Lur*

ilaunduan loreak olerki-liburua mintzagai izan genuen Nafar Ateneoan, bera eta *Maiatz* argitaletxeko Lucien Etxezaharreta bertan egon zirelarik. Haren poema batek hala dio:

‘Ez dezagun eman amore;
etengabe lur ilaunduan dauden loreak
urezta ditzagun!’

Badakizue poesia nork bere modura eta bere eskarmentuaren arabera interpretatzeko eta ulertzeko modukoa dela. Hori horrela, nik sinetsi nahi dut, besteak beste, poesia taldeari berari buruz ari zaigula mintzatzzen, eta lur ilaunduan gure taldea lore single eta xume bat bezalakoa badarik ere, ureztatu eta zaindu behar dela, ongarria jo behar da inguruan lur ilaundua emankor bihurtzeko.